QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)
PEDAGOGIKA
PEDAGOGY
https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.013

MILLIY QADRIYATLAR TUSHUNCHASINING PEDAGOGIK VA FALSAFIY MOHIYATI

Umarov Akmaljon Usmonjon o‘g‘li
QDU 1-kurs tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada milliy qadriyatlar tushunchasining falsafiy va pedagogik mohiyati, uning shaxs ma’naviy dunyosini shakllantirish, milliy o‘zlikni anglash hamda ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishdagi ahamiyati nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Milliy qadriyatlarning tarixiy xotira, madaniy meros, til, urf-odat, an’ana, axloqiy me’yorlar va ijtimoiy munosabatlar bilan uzviy aloqasi ochib beriladi. Shuningdek, milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabat, ularni ta’lim-tarbiya jarayoniga integratsiyalashning pedagogik imkoniyatlari hamda zamonaviy ta’lim sharoitida qadriyatlar uzviyligini ta’minlash masalalari yoritiladi. Maqolada qadriyatlarga yo‘naltirilgan ta’limni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: milliy qadriyatlar, falsafiy tafakkur, pedagogik jarayon, milliy o‘zlik, ma’naviy-axloqiy tarbiya, madaniy meros, umuminsoniy qadriyatlar, qadriyatlarga yo‘naltirilgan ta’lim, shaxs kamoloti.

Аннотация.В данной статье теоретически анализируется философско-педагогическая сущность концепции национальных ценностей, её значение в формировании духовного мира личности, понимании национальной идентичности и развитии социальной ответственности. Раскрывается неразрывная связь национальных ценностей с исторической памятью, культурным наследием, языком, обычаями, традициями, моральными нормами и социальными отношениями. Также освещается взаимосвязь национальных и универсальных ценностей, педагогические возможности их интеграции в образовательный процесс и вопросы обеспечения преемственности ценностей в современных образовательных условиях. В статье предлагаются научно-практические рекомендации по совершенствованию ценностно-ориентированного образования.

Ключевые слова: национальные ценности, философское мышление, педагогика, национальное самосознание, нравственное воспитание, культурное наследие, общечеловеческие ценности, ценностно-ориентированное образование, развитие личности.

Abstract. This article presents a theoretical analysis of the philosophical and pedagogical essence of the concept of national values, as well as their significance in shaping an individual's spiritual world, fostering national self-awareness, and developing social responsibility. It elucidates the intrinsic connection between national values and historical memory, cultural heritage, language, customs, traditions, ethical norms, and social relations. Furthermore, the article examines the relationship between national and universal values, the pedagogical potential for integrating them into the educational process, and issues regarding the continuity of values within the context of modern education. Finally, it puts forward scientific and practical recommendations for enhancing value-oriented education**.**

Keywords: national values, philosophical thought, pedagogy, national identity, moral education, cultural heritage, universal human values, value-oriented education, personal development.

KIRISH. Globallashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va madaniyatlararo aloqalarning kengayishi sharoitida milliy qadriyatlarni anglash, asrab-avaylash va yosh avlod tarbiyasida ulardan oqilona foydalanish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti insonning bilim darajasi va kasbiy kompetensiyalari bilan bir qatorda, uning ma’naviy dunyosi, axloqiy qarashlari, ijtimoiy mas’uliyati hamda madaniy o‘zligini anglashiga ham bog‘liq. Shu sababli milliy qadriyatlar masalasi falsafa, pedagogika, madaniyatshunoslik va ijtimoiy fanlarning o‘zaro kesishgan muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Milliy qadriyatlar xalqning ko‘p asrlik tarixiy tajribasi, ma’naviy merosi, turmush tarzi, tili, urf-odatlari, an’analari va axloqiy qarashlarida mujassam bo‘lgan ijtimoiy-ma’naviy mezonlar tizimidir. Ular jamiyat a’zolarining o‘zaro munosabatlarini tartibga solishda, avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy aloqani mustahkamlashda va milliy o‘zlikni anglashda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar o‘zgarmas va bir xil ko‘rinishda saqlanib qoladigan hodisa emas. Ularning mazmuni tarixiy taraqqiyot, ijtimoiy munosabatlar va yangi avlodlarning ehtiyojlari ta’sirida qayta talqin qilinadi hamda boyib boradi.

Milliy qadriyatlarning falsafiy mohiyati inson, jamiyat va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarni anglash bilan belgilanadi. Falsafiy nuqtayi nazardan qadriyatlar insonning borliqqa, jamiyatga, boshqa kishilarga va o‘z faoliyatiga bo‘lgan munosabatini belgilovchi ma’no hamda mezonlar majmuasidir. Pedagogik nuqtayi nazardan esa ular shaxsning e’tiqodi, xulq-atvori, dunyoqarashi va ijtimoiy faoliyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi tarbiyaviy mazmun va yo‘nalishlarni ifodalaydi. Demak, milliy qadriyatlarning falsafiy va pedagogik jihatlarini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish mazkur tushunchaning mohiyatini chuqurroq ochib berish imkonini yaratadi.

ADABIYOTLAR TAXLILI

UNESCOning Madaniy xilma-xillik to‘g‘risidagi umumjahon deklaratsiyasida madaniyat insoniyatning o‘ziga xosligi va xilma-xilligini namoyon etuvchi muhim omil sifatida e’tirof etiladi. Unda madaniy merosni asrash bilan birga, turli madaniyatlar o‘rtasidagi

muloqot va o‘zaro anglashuvni rivojlantirish zarurligi ta’kidlanadi [1]. Bu yondashuv milliy qadriyatlarni faqat tarixiy meros sifatida saqlash emas, balki ularni zamonaviy ijtimoiy va ta’limiy muhitda mazmunan rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Milliy qadriyatlarni rivojlantirish, talabalarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini takomillashtirish hamda oliy ta’lim muassasalarida tarbiyaviy jarayonlarni samarali boshqarish masalalarini qamrab oladi. Ushbu muammoni o‘rganishda falsafiy, pedagogik, psixologik va boshqaruvga oid ilmiy manbalar muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi[2]. O‘zbekistonda milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya va milliy o‘zlikni anglash masalalari ma’naviyatshunoslik, falsafa hamda pedagogika doirasida o‘rganilgan. Bu yo‘nalishdagi ilmiy qarashlarda tarixiy xotira, milliy meros, urf-odatlar, axloqiy me’yorlar va umuminsoniy qadriyatlarning yosh avlod kamolotidagi o‘rni yoritiladi. Mazkur yondashuvlar oliy ta’lim muassasalarida talabalarning milliy va ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish uchun nazariy asos yaratadi.Pedagogik yo‘nalishdagi tadqiqotlarda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish, pedagogik hamkorlik va ta’lim-tarbiya jarayonining uzviyligi masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Ushbu qarashlar milliy qadriyatlarni talabalarga shunchaki tushuntirish bilan cheklanmasdan, ularni mustaqil fikrlash, ijtimoiy loyihalar, madaniy-ma’rifiy tadbirlar va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Jo‘rabek Jovliyev, “Milliy va umuminsoniy qadriyat fenomenining pedagogik tadqiqotlarda o‘rganilishi”. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning nazariy-metodologik asoslarini o‘rganishga oid mahalliy ilmiy maqolasi,

G. A. Imomxojayeva, “Oliy ta’lim muassasalari talabalarida ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish metodikasi” (2026).

Olimjon Ahmadov va Mehrigul Esanova, “Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida milliy mafkurani shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish”, Mirziyoyev Sh. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g‘oyamizning poydevoridir. – Toshkent, 2021 asarlari va boshqa ko’pgina olimlar pedagogik mas’uliyat muammosining murakkabligi va ko‘p qirraliligini, uning mohiyati, tabiati va tuzilishini tushunishga, shuningdek, uni o‘rganish usullarini ishlab chiqishga yondashganlar.

METODOLOGIYA

Tadqiqot nazariy-tahliliy xususiyatga ega bo‘lib, milliy qadriyatlarning mohiyatini aniqlashtirish va ularning ta’lim-tarbiya jarayonidagi vazifalarini izohlashga yo‘naltirildi. Metodologik asos sifatida qadriyatlar nazariyasi, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillari, madaniy merosning avlodlararo uzatilishi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi haqidagi qarashlardan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida bir-birini to‘ldiruvchi quyidagi usullar qo‘llanildi.

[1] UNESCO. Universal Declaration on Cultural Diversity. Paris: UNESCO, 2001. URL: https://www.unesco.org/en/legal-affairs/unesco-universal-declaration-cultural-diversity

[2] Mirziyoyev Sh. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g‘oyamizning poydevoridir. – Toshkent, 2021

Tizimli tahlil usuli milliy qadriyatlarni alohida urf-odat yoki axloqiy me’yorlar yig‘indisi sifatida emas, balki til, tarixiy xotira, ma’naviyat, ijtimoiy munosabatlar va tarbiyaviy tajribani birlashtiruvchi yaxlit tizim sifatida o‘rganishga xizmat qildi.

Qiyosiy tahlil usuli milliy qadriyatlarning falsafiy va pedagogik talqinlarini o‘zaro taqqoslash, ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash uchun qo‘llanildi. Ushbu usul orqali qadriyatlarning bir tomondan ijtimoiy-madaniy merosni ifodalashi, ikkinchi tomondan esa shaxsning axloqiy kamolotiga ta’sir ko‘rsatishi o‘rtasidagi munosabat tahlil qilindi.

Mantiqiy umumlashtirish usuli ilmiy manbalarda yoritilgan qarashlar va nazariy xulosalarni tizimlashtirish, milliy qadriyatlarning asosiy xususiyatlarini umumlashtirish hamda tadqiqot maqsadidan kelib chiqadigan xulosalarni shakllantirish uchun ishlatildi.

TAXLIL VA HATIJALAR

Milliy qadriyatlarning falsafiy mohiyatini tahlil qilishda, avvalo, qadriyat va an’ana tushunchalarini farqlash zarur. An’ana tarixiy tajriba davomida shakllanib, avloddan avlodga o‘tadigan faoliyat shakllari va ijtimoiy odatlarni ifodalaydi. Qadriyat esa muayyan hodisa, xulq-atvor yoki munosabatning inson va jamiyat uchun ahamiyatini belgilovchi mezon sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli har qanday tarixiy odatni uning mavjudligi uchungina mutlaq ijobiy qadriyat deb baholash to‘g‘ri emas. Uni inson qadr-qimmati, adolat, ijtimoiy mas’uliyat va zamonaviy axloqiy mezonlar nuqtayi nazaridan ham tahlil qilish lozim.

Falsafiy jihatdan milliy qadriyatlar, bir tomondan, xalqning tarixiy tajribasi va o‘zligini ifodalasa, ikkinchi tomondan, insonning bugungi hayotdagi tanlovi va kelajak haqidagi tasavvurlariga ta’sir ko‘rsatadi. Demak, ularning mohiyati faqat o‘tmishni saqlash bilan chegaralanmaydi. Milliy qadriyatlar ijodiy tafakkur, ijtimoiy yangilanish va madaniy rivojlanish uchun ham ma’naviy manba bo‘la oladi. Tarixiy merosning zamonaviy mazmun bilan uyg‘unlashuvi milliy o‘zlikni saqlash va jamiyat taraqqiyotiga moslashish o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashga yordam beradi.

Milliy qadriyatlarning pedagogik mohiyati esa ularning tarbiyaviy imkoniyatlarini shaxs rivojlanishi bilan bog‘lashda namoyon bo‘ladi. Ta’lim jarayonida qadriyatlarni faqat ma’ruza yoki nasihat orqali tushuntirish o‘quvchining ularni ichki e’tiqod sifatida qabul qilishini har doim ham ta’minlamaydi. Buning uchun o‘quvchi qadriyatning hayotiy mazmunini anglay olishi, uni turli vaziyatlarda qo‘llashi, o‘z xatti-harakatlarini baholashi va zarur holatlarda mustaqil qaror qabul qilishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, muammoli vaziyatlar tahlili, loyiha ishlari, jamoaviy muhokamalar va ijtimoiy foydali faoliyat tarbiyaviy jarayonning samarali vositalari sifatida qaralishi mumkin.

XULOSA.

Milliy qadriyatlar tushunchasining falsafiy va pedagogik mohiyatini tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga kelindi.

Birinchidan, milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi, madaniy merosi, tili, an’analari, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlarida mujassam bo‘lgan ko‘p qirrali ma’naviy tizimdir. Ular milliy o‘zlikni anglash, avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy davomiylikni saqlash va jamiyat a’zolari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, milliy qadriyatlarning falsafiy mohiyati ularning inson va jamiyat hayotidagi ma’no, mezon va yo‘naltiruvchi vazifasi bilan belgilanadi. Ularni tarixiy meros sifatida saqlash bilan bir qatorda, zamonaviy ijtimoiy munosabatlar, inson qadr-qimmati va mas’uliyatli fuqarolik tamoyillari asosida mazmunan anglash zarur.

Uchinchidan, milliy qadriyatlarning pedagogik mohiyati shaxsning dunyoqarashi, axloqiy e’tiqodi va amaliy xulq-atvorini shakllantirishga xizmat qilishi bilan namoyon bo‘ladi. Shu sababli qadriyatlar tarbiyasi nazariy bilim berish, mustaqil fikrlash, hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish va amaliy faoliyatni o‘zaro uyg‘unlashtirishi lozim.

To‘rtinchidan, milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasidagi uyg‘unlik qadriyatlarga yo‘naltirilgan ta’limning muhim shartidir. O‘z milliy madaniyatini anglash boshqa madaniyatlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, inson huquqlarini e’tirof etish va ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish bilan birga olib borilishi kerak.

Beshinchidan, ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlarni samarali o‘zlashtirish uchun ularni fanlararo integratsiya qilish, loyiha va munozaralardan foydalanish, pedagogning shaxsiy namunasini kuchaytirish hamda oila, mahalla va ta’lim muassasasi hamkorligini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, milliy qadriyatlarni falsafiy anglash va pedagogik faoliyat bilan uyg‘unlashtirish ma’naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan, milliy merosga hurmat bilan qaraydigan va jamiyat taraqqiyotiga mas’uliyat bilan yondashadigan shaxsni shakllantirishning muhim nazariy-amaliy shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g‘oyamizning poydevoridir. – Toshkent, 2021. – 9-b.

2. Rokeach M. The Nature of Human Values. – New York: Free Press, 1973.

3. Schwartz S.H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values // Online Readings in Psychology and Culture. – 2012. – Vol. 2(1). – DOI: 10.9707/2307-0919.1116.

4. UNESCO, Guidelines on Intercultural Education (2006). Madaniyatlararo ta’lim, o‘zaro hurmat, shaxsiy mas’uliyat va madaniy xilma-xillikni ta’lim jarayonida hisobga olish masalalarini yoritadi.

5. Jo‘rabek Jovliyev, “Milliy va umuminsoniy qadriyat fenomenining pedagogik tadqiqotlarda o‘rganilishi”. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning nazariy-metodologik asoslarini o‘rganishga oid mahalliy ilmiy maqola.

6. G. A. Imomxojayeva, “Oliy ta’lim muassasalari talabalarida ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish metodikasi” (2026).

7. Olimjon Ahmadov va Mehrigul Esanova, “Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida milliy mafkurani shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish”.